



Lev Vygotski ja subjektiviteetin teoria

Pitkälti A. N. Leontjevin tuotantoon nojaava kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria (CHAT) on saavuttanut vahvan aseman kasvatustieteellisen ja psykologisen tutkimuksen kentällä. Teoria painottaa ihmismielen historiallista muotoutumista ja sen menetelmälliset ratkaisut ovat muutokseen tähtääviä interventiokokeita. Empiirisenä tutkimusotteena teoria on osoittautunut menestyksekkääksi. Lähestymistapaa luonnehtii kuitenkin paradoksi: teorialta, joka painottaa tutkimuskohteidensa historiallisuutta, puuttuu sen oman historian analyysi, tutkimusten pitäytyessä empiirisissä analyyseissa. Tällä on seurauksensa myös teorian käsitteelliseen arkkitehtuuriin. Kun Neuvostoliiton lakkautumisen myötä alkoi kulttuurihistoriallisen psykologian tekstejä koskeva ”arkistovallankumous”, myös teorian historian kriittinen arviointi tuli mahdolliseksi. Käynnissä onkin Lev Vygotskin (1896–1934) tekstien uusi luenta, jolla on juurensa Neuvostoliitossa 1970-luvulla alkaneessa keskustelussa Leontjevin toiminnan teorian rajoista. Fernando González Reyn (1949–2019) subjektiviteetin teoria liittyy tähän Vygotskin tuotannon uudelleenarviointiin. Teoriassa subjektiviteetti nähdään yksilöllisen ja yhteisöllisen vastakkainasettelun ylittävänä ontologisena käsitteenä ja samalla episteemisenä välineenä inhimillisen kokemuksen empiiriseen tutkimukseen. Artikkelissa kuvataan González Reyn Vygotski-tulkinnan pääpiirteet ja siihen nojaava subjektiviteetin teoria sekä tarkastellaan sen paikkaa kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kentällä.

Avainsanat: subjektiviteetti, kulttuurihistoriallinen psykologia, Vygotski, toiminnan teoria, A. N. Leontjev

JOHDANTO

Kuubalaistaustainen Fernando González Rey (1949–2018) aloitti tutkijanuransa Moskovassa Lidiā Božovičin (1908–1981) tutkijaryhmässä, jossa sai väitöskirjansa valmiiksi 1979. Hän jatkoi tämän jälkeen työtään Neuvostoliiton tiedeakatemian psykologian osastolla saaden siellä korkeamman tohtorin arvon vuonna 1987. Moskovasta González Rey siirtyi Brasiliaan, jossa teki tutkimustyötä ja opetti kuolemaansa saakka sekä osallistui aktiivisesti Latinalaisen Amerikan psykologian kentällä ja yhteiskunnassa käytyihin keskusteluihin (Goulart, 2019; Mitjáns Martínez, 2021). González Reyn elämäntyö kiteytyi hänen erityisessä Vygotski-tulkinnassaan ja sen pohjalta

kehitettyssä subjektiviteetin teoriassa (ST), joita esitellään jatkossa.

Kun González Rey saapui Moskovaan 1970-luvun puolivälin paikkeilla, neuvostopsykologia oli käymisen tilassa ja julkinen keskustelu silloisesta psykologian valtavirrasta, A. N. Leontjevin (1903–1979) toiminnan teoriasta ja sen rajoista oli alkanut (Abul’khanova-Slavskaya, 1982; Kozulin, 1986). Kun Vygotskia oli 1970-luvulle saakka luettu toiminnan teorian kautta ja sen käsittein (Zinchenko, 1995), nyt Vygotskin tuotantoa ja keskeisiä käsitteitä arvioitiin alkuteksteihin palaamisen avaamista uusista näkökulmista. Kriittisen keskustelun kulminaatiopiste oli Moskovassa 1977 pidetty Neuvostoliiton psykologisen seuran kongressi, jossa Leontjevin

muotoilema toiminnan teoria haastettiin ensimmäistä kertaa julkisessa tieteellisessä keskustelussa (González Rey, 2016; Kozulin, 1990b).

Keskeinen henkilö tässä uudelleensuuntautumisessa oli Vygotskin työtoveri ja oppilas Lidiä Božovič, joka tunnetaan erityisesti kehittämistään persoonallisuuden muotoutumisen teoriasta, jonka keskeisiä käsitteitä ovat kehityksen sosiaalinen tilanne ja tunnekokemus (Bozhovich, 2004[1978], 2009[1968]). Božovič arvioi kriittisesti, että Leontjevin toiminnan teoriassa ei pystytty tematisoimaan yksilöllistä psyykkistä kokemusta tutkimuksen kohteena:

”By thus transforming the psyche into the reality of human activity and denying the possibility that it can be considered a reality that is intrinsic to a single subject, Leontiev has actually taken the subject of psychological study beyond the bounds of studying the interior life of the individual. It seems to us that [in] Leontiev’s theoretical structure – – psychological reality per se disappears and is replaced by the reality of action.” (Bozhovich, 1977, s. 26)

Božovičin ohella Leontjevin toiminnan teoriaa arvosteltiin myös Lomovin ja Rubinsteinin koulukuntien suunnista. Niiden mukaan kommunikaation ja yksilön subjektiivisuuden merkitys psykologiselle teorianmuodostukselle ei avautunut riittävästi toiminnan teorian käsitteillä (Brushlinskii, 1987; Lomov, 1982).

Vygotskin käsikirjoitusarkistojen avautuminen ja ennen julkaisemattomien tekstien julkaiseminen (Zavershneva, 2010; Zavershneva & van der Veer, 2018) on synnyttänyt uuden Vygotski-luennan aallon (Gredler, 2008; Radzikhovskii, 2021; Yasnitsky, 2019; Yasnitsky & van der Veer, 2016; Yasnitsky, van der Veer & Ferrari, 2014), joka haastaa tähänastisia näkemyksiä Vygotskin teoriasta ja sen historiallisesta muotoutumisesta. González Reyn subjektiviteetin teoria on osa tätä käsitteellistä ja menetelmällistä uudelleen suuntautumista.

González Rey omaksui toiminnan teoriaa kohtaan esitetyn kritiikin perusajatukset ja alkoi 1990-luvun alussa kehittää Vygotskin ajatteluun pohjaavaa subjektiviteetin teoriaansa (González Rey, 2009, 2019). González Rey on kehittänyt

teoriaansa ensisijaisesti poleemisissa ja kriittisessä suhteessa Leontjevin toiminnan teoriaan. Hän suuntaa kritiikkinsä myös ”länsimaiseksi” kutsumaansa kulttuurihistorialliseen toiminnan teoriaan (CHAT), joka hänen mukaansa sivuuttaa Vygotskin ja Leontjevin ajattelussa esiintyvät olennaiset erot (González Rey, 2008). Pääpaino González Reyn töissä on kuitenkin neuvostopsykologian sisäisten erojen analyysissa, eksplisiittinen CHAT-komentointi jää vähemmälle.

Etenen seuraavasti. Kuvaan ensin González Reyn tulkintaa Vygotskin psykologiasta ja tämän tulkinnan suhdetta Leontjevin toiminnan teoriaan. Seuraavaksi luonnehdin González Reyn subjektiviteetin teoriaa ja sen peruskäsitteitä. Lopuksi esitän joitakin kommentteja González Reyn lähestymistavasta, sen käsitteellisistä haasteista ja ongelmista ja sen paikasta kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kentällä.

VGOTSKIN UUELLEENLUENTA

Vygotskista on 1970-luvulta lukien tullut yhä laajemmin viitattu psykologian ja kasvatustieteen klassikko (Miller, 2011). Vygotskin perheen arkistojen avautuminen tutkijoille ja aiemmin tuntemattomien käsikirjoitusten ja muistikirjojen julkaiseminen on luonut perustaa aiempien käsitysten uudelleenarvioinnille ja tarkistamiselle (Roth & Jornet, 2017).

González Reyn mukaan ”länsimainen” vastaanotto on tunnistanut vain osan Vygotskin ajattelun tematiikoista ja sopeuttanut tämän ”länsimaisen” psykologian valtavirtoihin. Viittaus länsimaisuuteen tarkoittaa tässä erityisesti pohjoisamerikkalaista psykologista ja kasvatustieteellistä tutkimusta, ja termiä käyttämällä González Rey korostaa omaa sijoittuneisuuttaan ”kehittyneen lännen” ulkopuolelle, kehittyvien maiden todellisuuteen.

Pohjoisamerikkalaiset Vygotski-tulkinnat ovat González Reyn mukaan kärsineet kahdesta sokeasta pisteestä. Niissä on sivuutettu neuvostopsykologian konteksti Vygotskin työtä jäsentävänä kehyksenä ja niissä ei ole tunnistettu Vygotskin varhais- ja myöhäistuotannon keskinäistä yhteyttä (González Rey, 2009, s. 59). Matusov (2008) esittää toisaalla saman argumentin: kult-

tuurihistoriallisuuttaan painottavalta lähestymistavalta puuttuu oma kulttuurihistoria. Esittelen seuraavassa González Reyn omaperäisen Vygotski-tulkinnan, joka avaa uudenlaisen näkökulman kulttuurihistorialliseen psykologiaan.

Välineellisestä kokevaan ihmismieleen¹

Vygotski tuli länsimaiselle lukijalle tutuksi 1970-luvulta lukien niiden toiminnan teorian esittelyjen kautta (esim. Wertsch, 1981), joissa Vygotski, Lurija ja Leontjev nähdään yhtenäisenä ”troikkana” ja Leontjevin toiminnan teoria Vygotskin työn suorana jatkeena (Davydov & Zintsenko, 1987). Suomessa tätä lineaarista kehitysnäkemyä on edustanut Yrjö Engeström (1999) mallillaan toiminnan teorian kolmesta sukupolvesta.

Näkemyä ”troikasta” alettiin problematisoida Neuvostoliitossa 1970-luvulla (van der Veer & Valsiner, 1991), ja Vygotskin koottujen teosten ilmestymisen jälkeen alkoi uudenlainen keskustelu Vygotskin ja Leontjevin teorioiden keskinäisestä suhteesta (Sokolova, 2002). Kuva Vygotskin ajattelusta alkoi tarkentua, ja ”yhden Vygotskin” sijasta alettiin tunnistaa hänen ajattelunsa sisäisiä jännitteitä ja siirtymiä, jotka ovat avoimia eri suuntiin meneville tulkinnoille (Martins, 2013; Vassilieva, 2010).

Vygotskin ajattelua on jaksoteltu erilaisiin enemmän tai vähemmän tarkkoihin vaiheisiin. Yhteistä niille on ollut näkemys siitä, että Vygotskin ajattelun alkuvaihetta luonnehtii sosio-behavioristinen instrumentalismi, joka sitten kehittyy välittyneisyyden käsitteen kautta kulttuurihistorialliseksi teoriaksi ja loppuvaiheessaan myös kokemuksellisuuden analyysiksi. Näissä tulkinnoissa nähdään myös jännitteitä Vygotskin ja Leontjevin teorioiden välillä (Gredler, 2008; Iaroshevskii, 2018; Langford, 2005; Zinchenko, 2001).

González Rey osallistuu tähän Vygotskia uudelleenarvioivaan keskusteluun korostamalla Vygotskin varhaisimman tuotannon – erityisesti *Taiteen psykologian* (Vygotsky, 1971[1925]) – merkitystä tämän koko myöhemmälle tuotannolle (González Rey, 2011). *Taiteen psykologia* on lähtöpiste, jonka teemoihin Vygotski palaa viimeisissä teksteissään. Tämä varhaisen ja

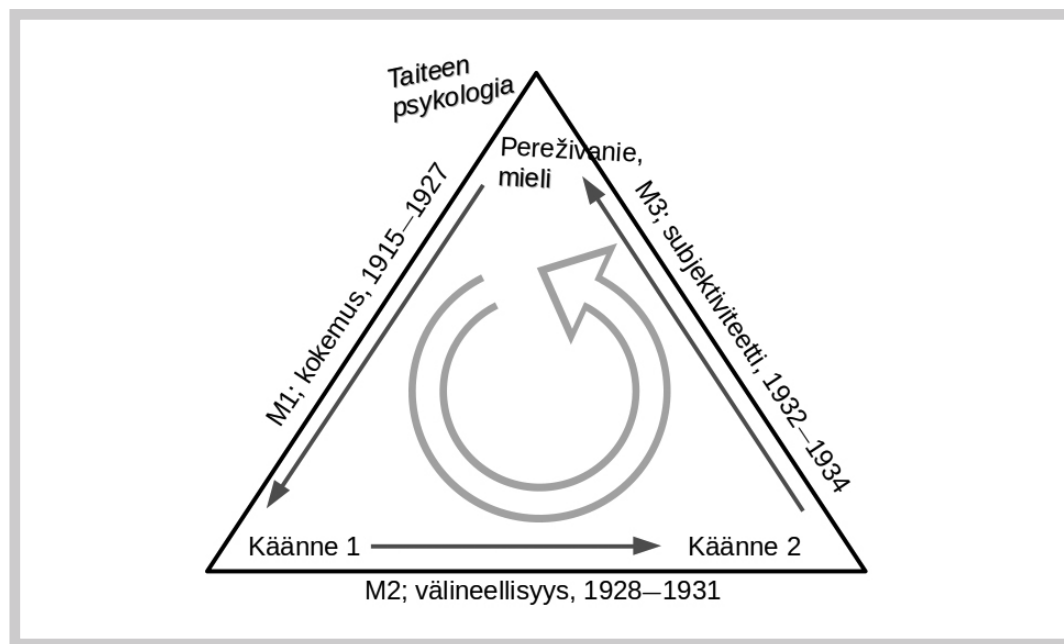
myöhäisimman tuotannon sisäisen käsitteellisen yhteyden korostaminen erottaa González Reyn myös muista uudemmissa *Taiteen psykologian* tarkasteluista (Fróis, 2020; Rubtsova & Daniels, 2016; Smagorinsky, 2011; Sobkin, 2016).

Vygotskin tuotannon eri vaiheiden tarkka erottaminen toisistaan on vaikeaa muun muassa sen vuoksi, että hänen teoksensa ilmestyivät usein viiveellä, eikä julkaisujen aikajärjestys siis välttämättä kuvasta hänen teoreettisen ajattelunsa aikajärjestystä. Vygotskin käsitteet olivat koko ajan liikkeessä, ja keskenään eriaikaiset käsitteet elivät rinnakkain useissa teksteissä (Mangott, 1995). González Rey ratkaisee tähän liittyvän pulman puhumalla tarkan kronologisen jaksottelun sijaan teoreettisen ajattelun momenteista (González Rey, 2011, 2016), jotka voidaan erottaa toisistaan niiden ydinkäsitteiden mukaan.

Näin menetellen voidaan erottaa kolme momenttia, jotka muodostavat Vygotskin teoreettisessa ajattelussa kehäliikkeen, joka lähtee liikkeelle taiteellisen kokemuksen analyysistä, muuntuu sitten instrumentaaliseksi psykologiaksi ja palaa lopulta takaisin subjektiviteetin tutkimiseen. Nämä momentit voidaan, edellä sanotut varaukset mielessä pitäen, ajoittaa vuosille 1915–1927, 1928–1931 ja 1932–1934. Tätä käsitteellistä kehäliikettä hahmotetaan Kuviossa 1, joka auttaa myös tässä esitettävän jäsenyyksen seuraamisessa.

Ensimmäinen momentti

González Reyn mukaan aiempien Vygotski-tulkintojen ongelma on, että niissä ei ole tunnistettu niitä varhaisimman tuotannon teemoja, jotka muodostuvat teoreettisesti merkittäviksi myös Vygotskin myöhäisessä tuotannossa. Keskeisin teos tässä suhteessa on Vygotskin väitöskirja *Taiteen psykologia*, joka ilmestyi postuumisti 1961 ja englanniksi käännettynä 1971 (Vygotsky, 1971[1925]). *Taiteen psykologia* kokoa yhteen Vygotskin vuosien 1915–1922 tuotantoa, kirjoituksia, joiden keskiössä ovat kulttuuriset tekstit ja niiden psykologinen tulkinta. Huomionarvoista on myös tekstien kirjoittamisen ajankohta, vaihe, jolloin tutkijoiden työhön ei juurikaan kohdistunut ideologista kontrollia. González Reyn (2011) mukaan *Taiteen psykologia* onkin Vygotskin spontaanein teos.



KUVIO 1. Vygotskin ajattelun momentit González Reyn mukaan.

Teoksen sivuuttamiseen on saattanut vaikuttaa se, että pienipainoksisena laitoksena se on ollut saatavilla vain harvoissa kirjastoissa. Myös muu Vygotskin varhainen tuotanto pysyi tuntemattomana koko Neuvostoliiton olemassaolon ajan. Olennaista on sekin, että Leontjev (Leontiev, 1971) näkee *Taiteen psykologiaan* kirjoittamassaan esipuheessa teoksen vain vähämerkityksisenä työnä, jonka teemoihin Vygotski ei enää olisi myöhemmin palannut. *Taiteen psykologia* esitellään toki ensimmäisissä Vygotski-elämäkerroissa (Kozulin, 1990b; van der Veer & Valsiner, 1991), mutta Vygotskin teorian käsitteellisissä rekonstruktioissa se on tyypillisesti sivuutettu kokonaan tai sen tarkastelu on jäänyt pinnalliseksi (Langford, 2005; Silvonen, 2010; Wertsch, 1985). González Reyn mukaan *Taiteen psykologia* on kuitenkin olennainen lähtökohta Vygotskin psykologisen teorian myöhemmälle kehitykselle. Siinä hahmottavat itumuodossaan ne teemat, joille Vygotski antaa selkeän muodon vasta tuotantonsa loppuvaiheessa ja jotka muodostavat hänen kypsän teorian olennaisimman käsitteellisen sisällön.

"This first moment was characterized by several publications, among which Psychology of Art, Pedagogical Psychology, 'Consciousness as a Problem in the Psychology of Behavior', and his first works concerning defectology are especially relevant. This moment roughly coincides with the years between 1915 and 1927, during which 'The Historical Meaning of the Crisis in Psychology' was published—in which he defined his program for the radical change of the theoretical apparatus of modern psychology. This program guided him throughout his work." (González Rey, 2011, s. 258, viitteet poistettu)

Nostan tässä esiin kolme teoreettisesti tärkeää ensimmäistä momenttia luonnehtivaa seikkaa, jotka ovat olennaisia koko Vygotskin myöhemmän ajattelun erityispiirteiden tunnistamiselle. Ensimmäinen näistä liittyy Vygotskin käsitykseen teoreettisen työn luonteesta. Toinen näistä liittyy ajatukseen yksilön yhteiskunnallisuudesta ja kolmas pereživanie-käsitteeseen.

Taiteen psykologian alussa Vygotski toteaa, että hänen tavoitteenaan ei ole luoda suljettua käsitteellistä järjestelmää, vaan hahmotella tutkimus-

ohjelma, joka vähitellen johtaa uusien käsitteiden tuottamiseen, uudenlaiseen teoriaan (Vygotsky, 1971[1925], s. 4.; Zavershneva & van der Veer, 2018) Kehittelevä tutkimusote pysyy myös Vygotskin myöhemmän tuotannon keskeisenä piirteenä. Erityisen selvästi tämä näkyy hänen psykologian kriisi -esseessään, jossa hän ottaa etäisyyttä aikalaiskeskusteluihin ja niiden pyrki- myksiin antaa psykologialle valmis – marxilainen tai joku muu – metodologinen perusta jo ennen kuin psykologian kohdetta luonnehtivat käsitteet on saatu teoreettisesti riittävän valmiiksi (Vygotsky, 1997[1927]).

Yksi psykologian tutkimuskohteen määrittelyn keskeinen sudenkuoppa liittyy yksilön ja yhteiskunnan keskinäisen suhteen ymmärtämiseen. Tavanomainen ymmärrys erottaa nämä toisistaan – toisaalla on yhteiskunnan tutkimus, toisaalla yksilön tarkastelu. Vygotski hylkää tämän kahtiajaon ja hahmottelee teoriaa, jossa yksilöä tarkastellaan yhteiskunnallisuudessaan. Jos tätä näkökulmaa ei tunnisteta, Vygotskin psykologia saattaa näyttäytyä yksilöpsykologisena teoriana (esim. Engeström, 1996, s. 132). Tämä olisi kuitenkin perustavanlaatuinen virhetulkinta. Vygotskille yksilön tutkiminen on yksilöllisessä psyyksessä ilmenevän yhteiskunnallisen mikrokosmoksen tutkimista (Cornejo, 2015). *Taiteen psykologiassa* Vygotski toteaa, että olisi naiivia olettaa, että sosiaalista on vain siellä, missä on kollektiivi. Myös yksittäisen ihmisen kokemus ja persoonallisuus ovat yhteiskunnallisia. Tämä ilmaistaan ohjelmallisesti vuonna 1927 kirjoitetussa, Vygotskin ajattelun kehitykselle tärkeässä, mutta julkaisematta jääneessä psykologian kriisi -esseessä seuraavasti:

"We must reconquer the right for psychology to examine what is special, the individual as social microcosm, as a type, as an expression or measure of the society." (Vygotsky, 1997[1927], s. 317)

Vygotskin käyttämä venäjänkielinen sana *pereživanie* voidaan suomentaa tunnekokemukseksi, vaikka käännös ei tavoitakaan sanan kaikkia merkitysulottuvuuksia (tulkinnoista ks. Veresov, 2017). *Pereživanie*-käsite esiintyy Vygotskilla yhdessä merkin käsitteen kanssa jo vuonna 1917 kirjoitetuissa huomauksissa teatterista (Rubtsova & Daniels, 2016). Aluksi vain teatteriin liittyvä

draaman käsite muodostuu myöhemmin sillaksi teatterinäyttämön tapahtumista kohti psyykkisten funktioiden rakentumisen tapaa, jonka Vygotski näkee "ihmisten välillä tapahtuvana draamana" (Vygotsky, 1997[1931], s. 106).

Tunnekokemus on käsite, joka kietoo yhteen psyyken kognitiivisen ja affektiivisen ulottuvuuden sosiaalisen tilanteen kokemisen yksikkönä. Käsitteen ensimmäiset muotoilut löytyvät *Taiteen psykologiasta*, jossa Vygotski kirjoittaa esteettisestä kokemuksesta seuraavasti:

"By its very nature, an aesthetic feeling [perezhivanie] is incomprehensible and fundamentally obscure in its evolution to the person experiencing it. We do not really know or understand why we like or dislike an object. Anything we devise to explain its behavior is but an afterthought, an obvious rationalization of unconscious processes. The very substance of the experience, however, remains mysterious." (Vygotsky, 1971[1925], s. 18)

González Rey kommentoi tätä. Kyse ei ole vain esteettisestä kokemuksesta, vaan *pereživanie* on laajempi käsite, joka Vygotskilla viittaa emootioiden rooliin psyykkisen rakentumisessa. Affektiivinen ja kognitiivinen kietoutuvat toisiinsa ja muodostavat dynaamisen kokonaisuuden, joka ei avaudu suoraan rationaaliselle tietoisuudelle. Tunnekokemus on psyykkisen olennainen ainesosa (González Rey, 2018, s. 341). *Pereživanie*-käsite liittyy aluksi taiteen kokemisen analyysiin, mutta jää syrjään, kun Vygotski Moskovaan siirtyttyään lähtee etsimään ihmismielen objektiivisen analyysin käsitteitä ja työkaluja.

Toinen momentti

Kun Vygotski saapuu Moskovaan 1924, hän kohtaa intellektuaalisen ympäristön, jossa korostuu pyrkimys ihmismielen objektiiviseen selittämiseen. Pavlovin tutkimukset ehdollisista refleksistä antavat vankan materialistisen perustan psyykkisen toiminnan tutkimiselle, ja sen ohella muotoutuvan neuvostopsykologian kentällä kamppailevat reaktologia ja refleksologia siitä, kuka esittää johdonmukaisimman materialistisen teorian ihmismielestä (Maslov, 2015; Yasnitsky, 2018). Valentin Vološinovin (Voloshinov,

2012[1927]) Freud-kritiikki vuodelta 1927 antaa hyvän kuvan siitä, kuinka vahvoja objektivistiset tendenssit tuolloin olivat. Objektioivinen psykologia oli kaikkien tähtäimessä.

Tässä akateemisessa kontekstissa myös Vygotski omaksuu instrumentaalisen lähestymistavan, jota González Reyn luonnehtii objektivistisen käänteen käsitteellä. Tunnekokemuksen käsite jää taka-alalle, ja teoreettisena haasteena on nyt se, kuinka ihmismielen rakentumista voidaan tutkia objektiivisesti. Kulttuurihistoriallinen lähestymistapa saa tässä alkunsa, ihmismieli nähdään välittyneessä toiminnassa rakentuvaksi, sosio-geneettisesti muotoutuvana. González Rey kiinnittää kuitenkin huomion siihen, että Vygotski määrittelee tässä vaiheessa korkeammat henkiset toiminnot instrumentaalisiksi, ulkoa sisään rakentuviksi välineellisiksi operaatioiksi (González Rey, 2011, s. 259).

Vygotski flirttailee sumeilematta behaviorististen käsitteiden kanssa ja omaksuu näkemyksen, jonka mukaan tietoisuus voidaan palauttaa ”jäännöksettä ja kokonaisuudessaan refleksiön siirtomekanismeihin, jotka toimivat yleisten lainmukaisuuksien mukaisesti. Tämä merkitsee, että voidaan olettaa että organismissa ei ole reaktioiden lisäksi mitään muita prosesseja.” (Vygotsky, 1997[1925], s. 73).

Vygotskin käyttämä psyykkisen työkalun käsite (Vygotsky, 1997[1928]) kiteyttää instrumentaalisen näkemyksen ihmismielen rakentumisesta. Psyykkiset työkalut ovat ihmismielen sisäiseen hallintaan suuntautuvia välineitä, analogisia ulkoisen maailman hallintaan suuntautuneiden työkalujen kanssa. Psyykkinen työkalu on neutraali instrumentti, ja sen käsitteeseen ei sisälly ajatusta merkistä merkitysten kantajana (Kozulin, 1990a; Vygotsky, 1997[1933], s. 134).

Instrumentaalisen näkemyksen mukaan psyykkisten funktioiden kehitystä voidaan tutkia kokeellisesti, muuttamalla ja muuntelemalla ihmismielen toimintaa. Vygotskin tutkijaryhmä organisoikin laajoja kokeellisia tutkimuksia, joista tunnetuimmat keskittyivät lasten käsitteellisen ajattelun kehitykseen, ja jotka myöhemmin koottiin yhteen postuumisti ilmestyneessä *Ajattelussa ja puheessa* (Vygotsky, 1987[1934]).

Kokeellisen tutkimuksen metodiksi muotoutui kaksoisärsytyksen menetelmä (Luria &

Vygotsky, 1992[1930]; Sakharov, 1994[1930]), jonka idean Vygotski sai alun perin Protopopovilta ja jonka taustalla vaikutti Pavlovin menestys ehdollisten refleksiön tutkimisessa (Yasnitsky, 2018, s. 34–40). González Reyn ajatuksenkulkua mukaillen kaksoisärsytyksen menetelmää voidaan pitää Pavlovin koeasetelman laajentamisena ihmistutkimukseen. Pavlovilla ehdollinen ärsyke toimi tavallaan välittyneen toiminnan mallintamisen itumuotona, jota kaksoisärsytyksen koe vie eteenpäin psyykkisten funktioiden muotoutumisen analyysin välineeksi.

González Reyn näkökulmasta olennaista tässä vaiheessa on tutkimusasetelman instrumentaalinen ja epäsymmetrinen luonne. Tutkija on se, joka muotoilee koeasetelman ja toteuttaa muutoksen kokeeseen osallistuvan ajattelussa. Vaikka tutkimuksen kohteena on psyykkisten funktioiden muotoutuminen, tutkittavien rooli on kokeelle alistainen ja tässä mielessä vain rajattua subjektisuutta ilmentävä.

Vygotskille käy pian selväksi, että hänen käynnistämänsä psykologian uudistamisprojekti voi seurata venäläistä refleksiologiaa ja amerikkalaista behaviorismia ”vain tiettyyn pisteeseen saakka” (Vygotsky, 1997[1926], s. 81). Sen jälkeen sen on löydettävä oma suuntansa.

Erityistä González Reyn tulkinnessa Vygotskin ajattelun toisesta momentista on sen objektivistisen ja instrumentaalisen luonteen painottaminen, ja tässä hän eroaa niistä, jotka nostavat semioottisen välittyneisyyden tämän vaiheen avainkäsitteeksi (Wertsch, 2007). Jaroševskin (Iaroshevskii, 2018) tavoin voidaan ajatella, että ’objektivistinen käänne’ luo sisäisen ristiriidan Vygotskin ajatteluun. Vygotski omaksuu metodologian, jossa psyykkinen työkalu on uusi teoreettinen innovaatio, joka avaa näkökulman ihmismielen rakentumiseen, mutta sulkee samalla ulos ihmismielen semioottisen ja affektiivisen aspektin sekä subjektin aktiivisen roolin oman maailmansa rakentajana. Tämän sisäisen ristiriidan ratkaisuyritykset puolestaan johtavat teoreettisen ajattelun seuraavaan momenttiin.

Kolmas momentti

Vygotskin ajattelu alkaa suuntautua uudelleen vuosien 1930–1931 paikkeilla, kun tutkijaryhmän seminaareissa arvioidaan aikaisempia tutkimuksia

kriittisesti. Uudet käsitteet kehittyvät Vygotskin viimeisissä pedagogialuennoissa (Vygotsky, 2020) nopeasti, rinnakkaisina ja osin jäsentymättöminä suhteessa toisiinsa.

Yksilön vapaus välittömistä ympäristöärsykkeistä ja kyky itseohjautuvuuteen ovat uusia avainkäsitteitä toiminnan ymmärtämiseen. ”Käyttäytymisen kulttuurihistoriallisen kehityksen prosessissa muotoutuva ihmisen toiminta on vapaata toimintaa, joka ei ole suoraan riippuvainen tarpeista tai suoraan havaitusta tilanteesta, se on tulevaisuuteen suuntautunutta toimintaa.” (Vygotsky, 1999[1930], s. 64).

Persoonallisuuden ja draaman käsitteet laajentavat käsitystä ihmismielestä. Kun sanotaan, että yksilö hallitsee ja ohjaa käyttäytymistään, silloin käytetään kompleksisempaa ilmiötä – persoonallisuutta – selittämään yksinkertaisempia funktioita kuten tahdonalaista tarkkaavaisuutta tai loogista muistia. Vygotskin mukaan tässä tapahtuu teoreettinen uudelleen suuntautuminen. ”Meitä on syytetty siitä, että olemme epäonnistuneet ottamaan huomioon persoonallisuuden käsitettä, joka on läsnä kaikissa niissä psykologisia toimintoja koskevilla selityksillä, joiden kanssa olemme tekemisissä. Tämä on tosiaankin totta.” (Vygotsky, 1997[1930], s. 91).

Vygotski oli taiteen tutkimuksissaan kiinnostunut draamasta teatterin näyttämöllä. Tutustuminen Politzerin teksteihin vaikutti draaman käsitteen psykologisointiin. Psykologia ei ole vain tiede psyykestä tai ihmismielen funktioista. Konkreettinen psykologia tutkii ihmiselämän draamaa, elämänkulun dramaattisia vuorovaihtelunäyttämöitä (Zavershneva & van der Veer, 2018, s. 368).

Myös käsitys välittyneisyyden luonteesta muuttuu radikaalisti, kun psyykkinen työkalu korvautuu semioottisella merkkikäsitteellä ja ihmismielen rakenne alkaa hahmottua systemisenä kokonaisuutena. Vygotskin mukaan hänen aiemmissa tutkimuksissaan sivuutettiin se, että merkillä on merkitys, että ei ole olemassa merkkiä ilman merkitystä. ”Merkityksen muodostaminen on merkin tärkein funktio.” (Vygotsky, 1997[1933], s. 134). Merkitys sisältyy merkkiin. Ihmismielellä on semanttinen rakenne, ja siksi ”semioottinen analyysi on ainoa pätevä menetelmä tietoisuuden semanttisen ja

systemisen rakenteen tutkimisessa” (Vygotsky, 1997[1933], s. 137).

Vygotski kuvaa viimeisissä luennoissaan, kuinka käsitys psyykkisen determinaatoin luonteesta vähitellen muuttui tapaustutkimuksen edistymisen myötä. Havainnot lapsen kehitystilanteesta pakottivat tarkistamaan aikaisempia näkemyksiä ja käsityksiä. Olennainen lapsen kehitykseen ja persoonallisuuteen vaikuttava tekijä ei ole vain ympäristö, vaan pikemminkin lapsen tunnekokemus kehitystilanteesta.

”The emotional experience [perezhivanie] arising from any situation or from any aspect of his environment, determines what kind of influence this / situation or this environment will have on the child. Therefore, it is not any of the factors in themselves (if taken without reference to the child) which determines how they will influence the future course of his development, but the same factors refracted through the prism of the child’s emotional experience [perezhivanie].” (Vygotsky, 1994[1935], s. 339–340)

Tunnekokemuksen käsite muuttaa myös tutkimuksen metodologista suuntautumista. Kun tutkija oli se toimija, joka loi uutta kaksoisärsytyksen menetelmässä, nyt dialogisuus ja tutkittavan oma perspektiivi saavat painotetun merkityksen. Subjektin käsite avautuu täyteen mittaansa vasta tässä vaiheessa Vygotskin tuotantoa.

Vygotskin ehkä tunnetuin käsitteellinen innovaatio, lähikehityksen vyöhyke (Vygotsky, 1987[1934]), ilmaantuu teksteihin vasta tässä tuotannon viimeisessä vaiheessa. Lähikehityksen vyöhykettä tarkastellaan usein vain pedagogisena tai jopa didaktisena terminä, joka kuvaa oppimisen dynamiikkaa. Se on kuitenkin syytä nähdä osana draaman ja tunnekokemusten viritämää laajempaa kehityksen sosiaalista tilannetta, jossa persoonallisuus kehittyy osana sosiaalisten suhteidensa kokonaisuutta.³ Vygotski muotoilee nämä käsitteet tuotantonsa loppuvaiheessa temaanaisesti, mutta niiden systemaattinen kehitys ja niiden metodologisten implikaatioiden esittäminen jäävät keskeneräisiksi.

Näin määriteltynä voidaan ajatella, että Vygotskin ajattelu muodostaa eräänlaisen dialektisen kehän (ks. Kuvio 1). Se lähtee liikkeelle alusta-

vasti määritellystä kokemisen käsitteestä, joka jää syrjään instrumentaalisen psykologian vaiheessa ja joka palaa takaisin kolmannessa momentissa, nyt uudelleen ja laajemmin määrittävänä. Jatkuvuuden ja katkoksen ongelma teoreettisten käsitteiden kehityksessä ratkeaa, kun nähdään käsitteelliset katkokset mutta tunnistetaan samalla niissä tapahtuva temaattinen jatkuvuus ja paluu vanhaan.

Vygotskin ennen aikaisen kuoleman johdosta kolmas momentti jää lyhyeksi, vain muutaman vuoden mittaiseksi jaksoksi, ja vastaavasti julkaisujen ja käsikirjoitusten määräkin jää suppeaksi. Keskeisten psykologisten teemojen – mielen ja tunnekokemuksen – käsitteellinen uudelleenmuotoilu alkaa, mutta emme voi tietää, mihin suuntaan Vygotski olisi niiden kehittämissä edennyt.

Vygotski versus Leontjev

Edellä esitetystä käy jo selväksi, että González Reyn esittämä Vygotski-rekonstruktio poikkeaa monella tavalla Leontjevin toiminnan teoriassa esitetystä näkemyksestä. González Reyn mukaan Leontjevin toiminnan teoriassa omaksutaan Vygotskin ajattelusta vain toisen momentin instrumentaaliset käsitteet ja sivuutetaan kokonaan se uusi, joka sisältyy kolmanteen momenttiin, Vygotskin viimeisiin teksteihin. Pitäytymistä instrumentaalisissa käsitteissä voidaan pitää sopeutumisenä marxilais-leniniläiseen ideologiaan, jossa kulttuuriset suhteet nähtiin toissijaisina materiaaliin verrattuina. Vygotskin näkemystä semioottisesta ja kulttuurisesta välittyneisyydestä pidettiin aikalaismarkkinoissa idealistisena poikkeamana marxismista (esim. Feofanov, 2000[1932]).

Vygotski toteaa kriisi-esseessään, että tieteen ulkoiset syyt ovat viime kädessä ”edustettuina tavalla tai toisella tieteen sisäisissä voimissa ja vaikuttavat niiden kautta” (Vygotsky, 2004[1927], s. 303). Neuvostoliitossa ideologinen kontrolli leimasi psykologian kehitysvaiheita refleksiologiasta ja reaktologiasta alkaen pavlovilaisuuden kautta aina Leontjevin toiminnan teoriaan saakka niin, että tietyt tematiikat yksinkertaisesti jäivät tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä ilmeni sellaisten käsitteiden poissulkemisena, jotka olisivat joh-

taneet ristiriitaan vallitsevan ideologian kanssa. Niinpä toiminnan teoriassa ei ollut tilaa tiettyjen subjektiviteetin ainesosien – sukupuolen, vallan ja talouden – analyysille (González Rey, 1999). Tämän hintana puolestaan oli epäkriittinen sopeutuminen neuvostoyhteiskuntaan ja sen autoritäärisiä piirteitä ja sosiaalisia ongelmia kohtaan (Fleer, González Rey & Jones, 2020).

Sopeutuminen autoritäärisen järjestelmään löi leimansa myös toiminnan teorian käsitteelliseen rakenteeseen. Abul’hanova-Slavskaän mukaan Leontjevin teoriassa toiminnan käsite painottui tavalla, joka merkitsi toimivan yksilön sosiaalisen kokemuksen sulkeistamista tutkimusasetelmista ja analyyseista (Abul’khanova-Slavska, 1982, s. 9).

González Rey käyttää esimerkkinä tästä käsitteellisestä sopeutumisesta marxismi-leninismiin heijastusteorian omaksumista. Leniniläisen teorian mukaan ihmisen tietoisuus heijastaa objektiivista todellisuutta. Leontjev toistaa tämän painotetusti *Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus* -teoksessaan sekä yleisen psykologian luennoissaan. Psykologia on konkreettinen tiede ”todellisuuden psyykkisen heijastumisen synnystä, toiminnasta ja rakenteesta” (Leontjev, 1977, s. 24), ja psyykkisen heijastumisen erityinen ihmiselle tyypillinen muoto on ”psykologiatieteen pääasiallinen tutkimuskohde” (Leont’ev, 2016, s. 132).

Vygotski käytti kuitenkin heijastumisen sijasta taantumisen käsitettä, jolla hän kuvasi sitä, kuinka ulkoinen ja sisäinen kietoutuvat toisiinsa ja kuinka ulkoinen vaikutus tahtuu psyykkiseksi todellisuudeksi yksilön kokemuksessa. Kyse ei ole suorasta heijastussuhteesta eikä ulkoa sisään-määräytymisestä, vaan prosessista, jossa tuottuu sellaista uutta, jota ei ennen prosessia ole olemassa. Tämä aktiivisuus ja yksilön riippumattomuus välittömistä ulkoisista vaikutteista jää heijastusteoriassa kokonaan tematisoitumatta (González Rey, 2009).

Leontjev asetti instrumentaalisen materialismin vaatimusten mukaisesti ’reaalisten esineiden maailman’ kulttuurisen ja symbolisen välittyneisyyden vastakohdaksi: ”Kun merkkijärjestelmän muodossa esiintyvä ja siirtyvä kulttuuri asetetaan välittäväksi jäseneksi – niin silloin psykologinen tutkimus väistämättä rajoitetaan tiettyyn – niin

yhteiskunnallisten kuin yksilöllistenkin – tietoisuuden ilmiöiden piiriin. Reaalisten esineiden maailman tilalle tulee nyt yhteiskunnan tuottamisen merkkien ja merkitysten maailma.” (Leontjev, 1977, s. 74). Kun toiminnan esineellinen kohde ymmärretään toiminnan motiiviksi, otetaan askel, joka johtaa subjektiivisen kokemuksen siirtämiseen taka-alalle, jopa sen sivuuttamiseen kokonaan (González Rey, 2020; Zinchenko, 2001).

González Reyn mukaan toiminnan teoriassa kadotetun subjektiivisen elementin palauttaminen kulttuurihistorialliseen psykologiaan edellyttää Vygotskin tuotannon kolmannen momentin tarjoamien käsitteellisten välineiden käyttöön ottamista. Tähän hän pyrkii muotoilemallaan subjektiviteetin teorialla, jota tarkastellaan seuraavassa.

VYGOTSKIN JÄLKEEN – SUBJEKTIVITEETTI

Vygotski tuo tuotantonsa viimeisessä vaiheessa kulttuurihistorialliseen teoriaan joukon uusia käsitteitä (draama, lähikehityksen vyöhyke, merkitys–mieli-erottelu, tunnekokemus), mutta niiden keskinäisten suhteiden määrittely jää luonnostelun tasolle, kuten empiirisen tutkimusmetodiikan kehittäminenkin. González Rey pyrkii muokkaamaan näistä ainesosista systemaattisen teorian, joka vie eteenpäin Vygotskin käsitteitä ja tarjoaa välineet myös subjektiivisen kokemuksen empiiriselle tutkimiselle. Teoria lähtee liikkeelle Vygotskin ideoista ja päättyy niiden yli uudella tavalla jäsentyvään käsitykseen subjektiviteetista.

Persoonallisuus ja kokemukselliset muodostumat

Vygotskin mukaan psykologian on tarkasteltava yksilöä yhteiskunnan mikrokosmoksena. Tämä jää ohjelmalliseksi muotoiluksi, johon Vygotski etsii ratkaisua läpi koko tuotantonsa. Sosio-geneettinen laki ja lähikehityksen vyöhyke ovat idean käsitteellisiä tarkennuksia. Vygotskin työ jää kuitenkin kesken, useita metodologisia kysymyksiä jää auki ja odottamaan vastausta.

González Rey vie Vygotskin ajattelua eteenpäin kahdessa suunnassa. Hän radikalisoi ajatuksen yksilön yhteiskunnallisuudesta ontologiseksi

periaatteeksi ja konkretisoi Vygotskin hahmotelmaa persoonallisuuden kokonaisvaltaisesta tutkimuksesta kokemuksellisten muodostumien idealla.

Subjektiviteetti on metodologinen käsite, jolla González Rey kuvaa inhimillisen todellisuuden ontologista ulottuvuutta, johon yksilön subjektiiviset konfiguraatiot asettuvat, tai paremmin sanottuna, jossa ne tuottuvat. Subjektiviteetti on kulttuurisissa ja symbolisissa prosesseissa rakentuva inhimillistä toimintaa jäsentävä ulottuvuus, yhteiskunnallisen todellisuuden itsenäinen momentti. Inhimillinen toiminta mahdollistuu ja rakentuu subjektiviteetin kautta, symbolisissa ja kulttuurisissa prosesseissa, jotka ovat materiaalisia ja samalla kertaa imaginäärisiä (González Rey, 2014, 2019).

Subjektiviteetti ei ole vain yksilöihin liittyvä ilmiö, sillä sosiaalisilla tiloilla ja instituutioilla on myös subjektiivinen ulottuvuus, joka määrittää niiden monimutkaista luonnetta. Yksilöllisiä ja sosiaalisia prosesseja ei tule käsittää subjektiivinen–objektiivinen–dikotomiana, sillä molemmat tuotetaan yhtäaikaaisesti elämisen kulussa subjektiviteetin mahdollistamassa tilassa. Yksilön ja yhteiskunnan vastakkain asettavan kartesiolaisten jaon purkaminen on yksi González Reyn (2014) teorian avaintavoitteista.

Ontologisella ratkaisullaan González Rey korostaa inhimillisen todellisuuden subjektiivis–objektiivista luonnetta tavalla, joka muistuttaa Iljenkovin (Ilyenkov, 2012) käsitettä objektiivisesti olemassa olevasta ideaalisesta tai Lukácsin (1978[1973]) käsitystä sosiaalisesta ontologiasta. González Rey ei kuitenkaan vie teoriaa pidemmälle filosofian alueelle, vaan kehittää sen ennen muuta yhteiskunnallisesti suuntautuneen psykologisen tutkimuksen suuntaan.

Subjektiviteetin käsite edellyttää, että yksilöä tarkastellaan aina sosiaaliseen kontekstiin sijoittuneena. Tämä sijoittuneisuus ei kuitenkaan tarkoita, että konteksti määräisi yksilön toiminnan. Subjekti persoonana ei ole ”ympäristövaikutusten” tulos, vaan muotoutuu prosessissa, jossa sosiaaliset faktat tuotetaan ja syntyvät. Subjekti on tämän tuottumisen aktiivinen toimija, sen osallinen, ei ulkopuolinen, johon vaikutus kohdistuu (González Rey, 2008, s. 150).

Sitä, kuinka persoonallisuuden ja ihmismielen rakentuminen tässä prosessissa tapahtuu, González Rey kuvaa subjektiivisten konfiguraatioiden, kokemuksellisten muodostelmien ja subjektiivisen mielen käsitteillä. Näiden käsitteiden tavoitteena on tarjota tarkentuvat välineet sen kuvaamiseen, mitä perinteisesti on tehty persoonallisuuden käsitteellä.

Subjektiiviset konfiguraatiot, kokemukselliset muodostumat edustavat reaalista elämänkulussa rakentuvaa subjektiivisten mielten järjestelmää. Persoonallisuus rakentuu kokemuksellisista muodostumista, jotka ovat historiallisia, mutta eivät lineaarisesti riippuvaisia menneisyydestä, ontogeneesin varhaisemmista vaiheista. Subjektiiviset mielet ovat kokemuksellisten muodostumien ainesosia. Ne eivät ole staattisia, vaan ne muuntuvat konfiguraatioiden mukana. Yhden muodostelman sisällä ne voivat ilmaista yhdenlaista kokemusta ja toisen puitteissa toisenlaista (González Rey, 2008, s. 148).

"Subjective configurations are very dynamic subjective units that express the subjective system at the specific moment of its movement; human actions, psychological functions, dialogical processes, and different living experiences, integrate with each other within the flux of subjective senses generated by a subjective configuration. [– –] Any psychological function or process, when generated by a subjective configuration, is organized as a subjective core, around which a constellation of processes is organized as a part of its function." (González Rey, 2019, s. 30)

Subjektiivisen mielen käsitteellä ilmaistaan myös kokemuksen kompleksista yhteisöllistä ja samalla aktiivista luonnetta. "Mielet" eivät ole koskaan sosiaalisen alkuperänsä kopioita tai heijastumia. Ne ovat niiden elettyjen yhteisöllisten tekijöiden epäsuoria ja muuntuneita ilmauksia, joihin yksilön repertuaarit ja kokemukselliset muodostumat ovat kietoutuneet. Subjektiiviset mielet ovat objektiivisten olosuhteiden ja elettyjen tilanteiden ihmismielessä rakentuvia synteesejä, ja ne muotoutuvat niissä sosiaalisissa vuorovaikutusrakenteissa, joissa ihmiset elävät elämäänsä (González Rey, 2008, s. 149).

Persoonallisuus on järjestelmä, jossa konfiguraatiot kytkeytyvät toisiinsa subjektin tekojen jatkuvassa prosessissa. Persoonallisuus on yksilöllisen subjektiviteetin järjestynyt ydin, jossa kokemukselliset muodostumat liittyvät jatkuvasti uusiin konfiguraatioihin. Persoonallisuuden kehitys tapahtuu erilaisilla yksilöllisen kokemuksen "vyöhykkeillä", sosiaalisissa suhteissa, joissa emotiot jäsentyvät uudelleen ja joihin ne liittyvät. Tämä kokemuksen alue tai "mielten vyöhyke" ei ole koskaan valmis, vaan on jatkuvassa liikkeessä muuntuen koko ajan uusiin muotoihin. Tässä kehityksessä ristiriidat näyttelevät merkittävää osaa (González Rey, 2004, s. 262).

Vygotski määritteli tunnekokemuksen persoonallisuuden ymmärtämisen avainyksiköksi. Tunnekokemuksen käsite laajenee González Reyllä persoonallisuutta jäsentäviksi subjektiivisiksi konfiguraatioiksi, kokemuksellisiksi muodostumiksi, joiden tutkiminen vaatii oman, erityisen tutkimusotteensa ja metodiikkansa. Siitä muutama huomio seuraavassa.

Konstruktivis-tulkinnallinen metodi

Kvalitatiivinen epistemologia on González Reyn ehdotus subjektiviteetin käsitettä vastaavan tutkimusmetodologian kehittelyksi. Jos inhimilliset prosessit ovat symbolisesti ja subjektiivisesti välittyneitä ja jos yksilöt ovat yhteiskunnallisten suhteidensa aktiivisia osallisia, tutkimusotteen on vastattava tätä asiointilan luonnetta. Kvalitatiiviseen epistemologiaan nojaava konstruktivis-tulkinnallinen metodi on vastaus tähän haasteeseen.

Subjektiviteetin jäsentyminen persoonalliseksi kokemukseksi on singulaarinen, yksilöllinen tapahtuma. Siksi elämästä jäsentävät kokemukselliset muodostumat on aina tunnistettava kulloisessakin tapauksessa erikseen. Tutkimuksella ei ole a priorista mallia, vaan kukin tapaus vaatii omanlaisensa tutkimusotteen.

Subjektiiviset muodostelmat eivät ole subjektin rationaalisesti reflektioimia kognitiivisia toiminnan karttoja, tietoisia suunnitelmia tai suuntautumisia. Ne ovat jatkuvassa liikkeessä olevia kokemuksellisia tiloja, jotka vain harvoin ovat kokonaan toimijan tietoisuudessa jäsentyneitä. Tästä seuraa myös niiden ristiriitaisuus.

Ristiriidat puolestaan voivat olla tiedostuneita tai tiedostumattomia. Jälkimmäisessä tapauksessa ne ilmenevät ahdistuksena ja stressitekijöinä, häiriöinä. Tietoisuuteen tullessa ne voivat avata mahdollisuuden toiminnan eri vaihtoehtojen miettimiseen ja toteuttamiseen (González Rey, 1999, s. 271).

Subjektiiiviset mielet eivät tule koskaan näkyviin eksplisiittisesti yksilöiden uskomuksissa tai pyrkimysten ilmauksissa, vaikka ovatkin uppoutuneet niihin. Subjektiiiviset mielet ilmenevät ihmellisissä ilmauksissa, mutta ovat tietoisten intentioiden ”tuolla puolen”. Ja koska subjektiiiviset muodostelmat eivät avaudu suoraan tietoisuudelle, ei niihin ole tutkimuksessakaan suoraa pääsyä. Siksi subjektiviteetin tutkiminen on mahdollista vain epäsuorasti.

”Subjective senses and subjective configurations, due to their great malleability and mobility, form a flux within which one specific subjective sense becomes another in a constant movement that cannot be captured by an act of knowledge. Thus, they do not appear directly through language, behavior or any human relationship process. For this reason, subjective senses and configurations must be constructed only in indirect ways through a constructive–interpretive methodology.” (González Rey, 2019, s. 31)

Konstruktiivis-tulkinnallinen menetelmä tähtää epäsymmetrisen tutkimusasetelman purkamiseen, tutkijan ja tutkittavan kanssatutkijuuteen. Konstruktiivis-tulkinnallinen tutkimus on dialogina etenevä prosessi, joka voi toteutua mitä erilaisimpien metodien ja teknikoiden muodossa. Olennaisia eivät ole metodiikat sinänsä, vaan se, kuinka niiden avulla tunnistetaan subjektiviteetin indikaattoreita, ja kuinka näistä indikaattoreista työstetään kulloistakin tutkimuskohdetta kuvaavia hypoteeseja. Aineiston keruu ja sen tulkinta kulkevat rinnakkain ja kietoutuvat tässä toisiinsa.

Koko tutkimusprosessi on luonteeltaan teoreettinen; tutkimus ei tähtää empiiristen havaintojen luokitteluun, vaan tutkittavan ilmiön teoreettiseen tulkintaan. Tutkimus etenee indikaattoreista osittaisiin merkityksiin ja niistä (kulloisenkin subjektiiivisen konfiguraation) teoreettiseen tulkintaan, tapauksen teoriaan. Tutki-

jan roolina on siirrettävissä olevan teoreettisen yleistyksen muotoileminen tutkitusta prosessista (González Rey, 2019; González Rey & Mitjáns Martínez, 2019).

Tutkija kiinnittää huomiota toiminnan kriittisiin kohtiin, jotka ovat indikaattoreita subjektiiivisen mielen tunnistamiselle ja siitä kommunikomiselle. Tutkija rakentaa näiden indikaattoreiden varassa hypoteeseja, joita kanssatutkija arvioi ja kommentoi.

”The hypothetical and partial meanings constructed by the researcher obtain coherence within a more embracing theoretical hypothetical construction, through which a consistent theoretical avenue is opened up, to be followed in the course of research. These partial meanings, which are gradually integrated with each other by the researcher, are named indicators in our methodological proposal.” (González Rey & Mitjáns Martínez, 2019, s. 42)

Subjektiviteetin luonteesta seuraa, että sen tutkiminen tapahtuu parhaiten tapaustutkimuksina. Tutkittavat ilmiöt ovat singulaarisia, ja siksi niiden hahmottaminen edellyttää pitkäaikaista dialogia, subjektiiivisten prosessien muotoutumisen seuraamista ajassa. Tällainen tutkimus voi olla hyvin pitkäkestoista ja kestää jopa vuosia. Tutkimus on jatkuvaa pitkäkestoista dialogia tutkijan ja kanssatutkijan välillä. Dialogissa nousevat esiin toiminnan ristiriidat, niiden jaettu tulkinta ja tältä pohjalta mahdollisuus toiminnan uudelleensuuntaamiseen (González Rey & Mitjáns Martínez, 2019, s. 42).

Edellisestä seuraa, että tutkimus suuntautuu myös hegemonisten järjestysten ja valtarakenteiden tunnistamiseen ja on sensitiivinen niihin kohdistuvaan vastarintaan nähden. Konstruktiiivinen metodi pyrkii tekemään havaitut vastarinnan kulttuuriset muodot ymmärrettäviksi ja kommunikoitaviksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että subjektiviteettia ei voi kontrolloida tutkimusprosessissa – tai että subjektiviteettia ei tule kaventaa pelkän kontrolloidun kohteen asemaan. Tutkimusprosessin aikana tapahtuvat muutokset voivat olla vaikeasti ennakoitavissa ja yllättäviä muodoiltaan. Siksi tutkimuksen tulee olla myös käsitteellisesti joustavaa, se ei voi rakentua vain

yhden näkökulman tai yhden ennalta annetun tutkimuksellisen totuuden varaan. Tutkimuksen on oltava moniäänistä, ja sen on kyettävä myös itse muuttumaan tutkimusprosessin aikana (González Rey & Mitjáns Martínez, 2020, s. 50).

González Reyn hahmottelema tutkimusote tähtää subjektiivisten ongelmien ratkaisemiseen ja tässä mielessä maailman muuttamiseen. Sillä on yhtymäkohtia osallistuvaan toimintatutkimukseen, ja itse tutkimusprosessissa on terapeuttisen prosessin piirteitä. Tutkimusote eroaa kuitenkin Vygotskin ja toiminnan teorian piirissä hahmotelluista kehittävästä kokeen malleista siinä, että myös erilaiset valta-asetelmat ja niiden analyysi kuuluvat osaksi tutkimusta. Sukupuoli, yhteiskuntaluokka, kulttuuriset erot – elämisen ristiriitaiset artikulaatiot. Siinä missä Leontjevin tutkimusmalli on järjestelmääffirmatiivinen, González Reyn tutkimusote on pikemminkin kriittinen, voimaannuttava, hieman Freiren (2005[1970]) sorrettujen pedagogiikan ideaa muistuttava.

POHDINTA

Edellä on kuvattu González Reyn esittämää omaperäistä Vygotski-tulkintaa ja sen varaan rakentuvaa subjektiiviteetin teoriaa. Molemmat tarkastelut laajentavat kiinnostavasti kulttuurihistoriallisen psykologian käsitteellistä arsenaalia. Teoria itse on kiinnostava ja käsitteellisesti koherentti kokonaisuus mutta samalla monellakin tapaa haasteellinen.

Subjektiiviteetin teoriaa ovat muokanneet ne kontekstit, joissa González Rey on tehnyt työtään: ensin Kuubassa osallisena sosialismin rakennustyöhön, sitten Neuvostoliitossa sikäläisiin valtavirtoihin nähden marginaalisessa tutkijayhteisössä ja lopulta Brasiliassa, tiiviissä kosketuksessa yhteiskunnallisiin liikkeisiin. Teorian kriittinen sävy ja paikoin korkean abstraktiotason kieli ovat osin näiden kontekstien ilmauksia. Neuvostopsykologiasta González Rey on saanut vahvan teoreettisen esitystavan, ja Latinalaisen Amerikan konteksti on kytkenyt hänet yhteiskunnalliseen aktivismiin. Teoria itse ei tietenkään palaudu konteksteihinsä, vaan tahtuu González Reyn tulkitsevan prisman kautta. Kommentoin lopuksi seuraavassa González Reyn työn ydinaineeksi, hänen

Vygotski-tulkintaansa ja polemiikkiaan Leontjevia kohtaan sekä itse subjektiiviteetin teoriaa.

Vygotski-tulkinta

González Reyn tekemä huolellinen historiallinen analyysi osoittaa Vygotskin ajattelun monitulkintaisuuden. *Taiteen psykologian* ja muun nuoruuden tuotannon esiin nostaminen on ansiokasta ja lisää ymmärrystämme Vygotskin teorian luonteesta. Myös kytkentä varhaisten ja viimeisten tekstien välillä on ilmeinen. González Reyn painottama pereživanie-käsite ja sen merkitys Vygotskin tuotannolle onkin noussut viime vuosina laajan keskustelun kohteeksi (Cole & Gajdamschko, 2016; Fakhruddinova, 2010; Fler, González Rey & Veresov, 2017). Kyse on siitä, että Vygotskilla psyykkiset funktiot kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat kokonaisuutena, ja siksi persoonallisuuden kehitystä on tarkasteltava kokonaisuutena, holistisesti. González Rey kehittää tätä Vygotskin myöhäistekstien ajatusta eteenpäin subjektiivisten konfiguraatioiden käsitteellään.

González Reyradikalisoi pereživanie-tulkintaa tavalla, joka erottaa hänet kulttuurihistoriallisen psykologian toiminnan teoreettisista suuntauksista. Jos subjektin maailmasuhde on tunnekokemuksen prisman taivuttama, on myös tutkimuksen lähdekin liikkeelle tämän kokemuksen tunnistamisesta. Siksi tutkimuksen on oltava formatiivisen intervention sijasta dialogia, jossa tieto rakentuu tutkijan ja tutkittavan yhteisenä toimintana.

González Reyn esitys Vygotskin ajattelun 'kolmesta momentista' on elegantti, mutta problematisoivissa. Aiemmissa jaksotteluissa on myös tunnistettu kolme ajattelun vaihetta, mutta yleensä ne esitetään siirtyminä sosiobehaviorismista kulttuurisesti välittyneeseen toimintaan ja lopulta semioottiseen välittyneisyyteen (Gredler, 2008; Langford, 2005; Silvonen, 2010; Wertsch, 1985). Vygotskin nuoruuden tuotannon esiin nostaminen tarkoittaa näitä luokituksia, mutta toisaalta typistäminen kolmeen 'momenttiin' yksinkertaistaa kuvaa Vygotskin kulttuurihistoriallisesta ohjelmasta ja sen kehityslogiikasta.

Vygotskin ajattelun ensimmäinen vaihe oli ristiriitainen, mikä tulee selkeimmin näkyviin teoksissa *Taiteen psykologia* (Vygotsky, 1971[1925]) ja *Kasvatuspsykologia* (Vygotskij, 1997[1926])

esitettyjen metodologisten ratkaisujen suoranaisena vastakkaisuutena. Näissä teoksissa oli samanaikaisesti rinnakkain ajatus tunnekokemuksesta ja behavioristisesta persoonallisuuden rakentumisesta. Voidaan ajatella, kuten Jaroševski (Iaroshevskii, 2018) tekee, että Vygotskin ajattelun sisäiset ristiriidat ja niiden ratkaisuyritykset ovat se moottori, joka vie Vygotskin ajattelun etenevästi vaiheesta toiseen. Näin ajateltuna kulttuurihistoriallisen psykologian eri vaiheiden välillä olisi kyllä episteemisiä murtumia, mutta ne olisivat monitulkintaisempia kuin González Reyn esittää. Näin ajateltuna Vygotski on aidosti monikasvoinen ajattelija.

Leontjev-kritiikki

González Reyn ansiona on sosiaalisen kontekstin palauttaminen kulttuurihistoriallisen psykologian itsereflektioon. Leontjevin osalta tämä on merkinnyt sen tarkastelua, kuinka toiminnan teoria sopeutui autoritäärisen neuvostojärjestelmään ja kuinka tämä heijastui teorian käsitteelliseen rakenteeseen. Toiminnan teoriasta tuli – huolimatta sen osittaisesta dissidenttiluonteesta – järjestelmäaffirmatiivinen, mikä johti yhteiskuntaluokan, sukupuolen ja muiden kriittisten jakojen sulkemiseen tutkimuksen ulkopuolelle.

González Reyn mukaan myös Leontjevin käsitteelliset ydinratkaisut ovat problemaattisia. Toiminnan ja kohteen käsitteet, sellaisina kuin Leontjev ne esitti, merkitsevät kokevan subjektin siirtämistä analyysin marginaaliin. Psykologinen problematiikka kaventuu, kun ihmismieli nähdään vain toiminnan funktiona.

Leontjev-kritiikki on mielestäni kohdallista, mutta on hyvä todeta, että kritiikin kanssa samansuuntaista uudelleensuuntautumista toiminnan teorian piirissä alkoi tapahtua jo Neuvostoliiton olemassaolon loppuvuosina (Davydov, 1999; El'konin, 2001; Zinchenko, 1995). González Reyn esittämä kritiikki ei näin ollen välttämättä tavoita niitä uusimpia keskusteluja, joita toiminnan teorian puitteissa käydään.

Jos González Reyn teoriaa tarkastellaan metodologisen pluralismin näkökulmasta, hänen esittämänsä vahvat konfrontaatiot suhteellistuvat. Kriittiset huomautukset Leontjevia kohtaan näyttävät olevan kyllä pääosin kohdallaan, mutta

tästä ei välttämättä seuraa sellainen toiminnan teorian kategorinen kritiikki, jota González Reyn esittää. Kulttuurihistoriallisen psykologian eri koulukuntia voidaan ajatella myös erilaisina näkökulmina tutkimukseen, niin että jokaisella koulukunnalla on oma erityinen problematiikkansa ja lähestymistapansa sen ratkaisemiseen. Tällöin koulukunnat – tai tutkimusohjelmat – voidaan nähdä toisiaan täydentävinä, komplementaarisina, vaikka niiden käsitteellisten ratkaisujen välillä vallitseekin teoreettinen jännite tai jopa vastakohtaisuus.

Subjektiviteetin teoria

González Reyn subjektiviteetin teoria pohjautuu Vygotskin tuotannon intensiiviseen lähilukuun. Teorian metodologiset perusolettamukset ovat haastavia. Subjektiviteetti esitetään ontologisenä ilmiönä ja käsitteenä. Ihmismieli tulee mahdolliseksi vasta subjektiviteetin tarjoamassa symbolis-kulttuurisessa tilassa. Tämä ratkaisu on varmasti González Reyn teoriassa se elementti, joka tulee jatkossa synnyttämään kriittistä keskustelua. En ota tässä tähän luonteeltaan filosofiseen problematiikkaan suoranaista kantaa. Se jääköön jatkotutkimuksen tehtäväksi.

Tutkimusteorian tasolla katsottuna González Reyn esitys vaikuttaa lupaavalta. Kokemukselliset muodostumat ja subjektiiviset mielet ovat empiirisen tutkimuksen kannalta kiinnostavia käsitteellistyskäsitteitä, ja konstruktivis-hermeneuttinen metodi on sekin kiinnostava menetelmällinen ehdotus kansatutkijuuksittaisen tutkimuksen toteuttamiselle.

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa asuvalle González Reyn kriittinen retoriikka saattaa paikoin tuntua vieraalta. Mutta muutettavat muutaten hänen teoriallaan on annettavaa meillekin. Subjektiviteetin teoria voi tarjota hedelmällisiä impulsseja ainakin kahteen suuntaan. Se muistuttaa siitä, että kehittäviä interventiohankkeita ei tehdä valtatyhjiössä ja yhteiskunnallisten jakojen tuolla puolen. Mutta samalla se muistuttaa siitä, että subjekteilla on aina liikkumatilansa ja mahdollisuutensa elämäntilanteidensa tulkintaan, mikä hallinnanteorioissa helposti unohtuu.

González Reyn Vygotski-tulkinta on poleeminen, mutta ehdottomasti uusia näkökulmia avaa-

va. Subjektiviteetin teoria puolestaan näyttäytyy vaihtoehtona toiminnan teorialle, joka González Reyn mukaan on siirtänyt kokevan subjektin psykologisen tutkimuksen marginaaliin. Jatko-tutkimus näyttäne, kuinka kokevan subjektin

palauttaminen kulttuurihistoriallisen psykologian keskiöön käytännössä onnistuu.

Artikkeli on saatu toimitukseen 6.10.2020 ja hyväksytty julkaistavaksi 22.12.2021.

Viitteet

¹Suomalaisessa psykologiassa vakiintui 1990-luvulta lukien 'psykyen' käsitteen korvaaminen 'mielen' käsitteellä. Kulttuurihistoriallisen teorian esittelylle tämä tuottaa vaikeuksia, sillä Vygotskilla 'mielen' ja 'merkityksen' käsitteet viittaavat psyykkisten funktioiden ulottuvuuksiin. Asioilla on mieli ja merkitys. Vygotski käytti termiä psykye/psyykkinen puhuessaan ihmismielestä psyykkisen toiminnan kokonaisuutena. Käytän tässä

'psykyen' ja 'ihmismielen' käsitteitä vastaavassa merkityksessä.

²Suorien lainausten suomennotkirjoittajan, ellei suomentajaa mainita lähdeviitteessä.

³Vygotski käyttää myös psyykkisen toimintajärjestelmän käsitettä (Vygotsky, 1997[1931], s. 20, 63) pitkälti samassa merkityksessä kuin Kurt Lewin (1936) psyykkisen elämäntilan käsitettä.

Lähteet

Abul'khanova-Slavskaya, K. A. (1982). The category of activity in Soviet psychology. *Soviet Psychology*, 20(4), 3–36. doi:10.2753/RPO1061-040520043.

Bozhovich, L. I. (1977). The concept of the cultural-historical development of the mind and its prospects. *Soviet Psychology*, 16(1), 5–22.

Bozhovich, L. I. (2004[1978]). Developmental phases of personality formation in childhood (I). *Journal of Russian & East European Psychology*, 42(4), 35–54. doi:10.1080/10610405.2004.11059224.

Bozhovich, L. I. (2009[1968]). The social situation of child development. *Journal of Russian & East European Psychology*, 47(4), 59–86. doi:10.2753/RPO1061-0405470403.

Brushlinskii, A. V. (1987). Activity, action, and mind as process. *Soviet Psychology*, 25(4), 59–81. doi:10.2753/RPO1061-0405250459.

Cole, M. & Gajdamschko, N. (2016). The growing pervasiveness of perezhivanie. *Mind, Culture, and Activity*, 23(4), 271–271. doi:10.1080/10749039.2016.1201515.

Cornejo, C. (2015). Searching for the microcosm: A glimpse into the roots of Vygotsky's holism. *History of the Human Sciences*, 28(2), 72–92. doi:10.1177/0952695114563842.

Davydov, V. V. (1999). The content and unsolved problems of activity theory. Teoksessa Y. Engeström, R. Miettinen & R.-L. Punamäki (toim.), *Perspectives on activity theory* (s. 39–52). Cambridge: Cambridge University Press.

Davydov, V. V. & Zintsenko, V. P. (1987). L. S. Vygotskin panos psykologiatieteen kehittämisessä. *Psykologia*, 22(6), 408–415.

El'konin, B. D. (2001). L.S. Vygotsky and D.B. El'konin. Symbolic mediation and joint action. *Journal of Russian & East European Psychology*, 39(4), 9–20. doi:10.2753/RPO1061-040539049.

Engeström, Y. (1996). Developmental work research as educational research. *Nordisk pedagogik*, 16(3), 131–143.

Engeström, Y. (1999). *Lernen durch Expansion*. Marburg: Bd-Wi-Verlag.

Fakhrutdinova, L. R. (2010). On the phenomenon of "perezhivanie". *Journal of Russian and East European Psychology*, 48(2), 31–47.

Feofanov, M. P. (2000[1932]). The theory of cultural development in pedology as an eclectic conception with basically idealist roots. *Journal of Russian and East European Psychology*, 38(6), 12–30.

Fleer, M., González Rey, F. & Jones, P. E. (2020). Introduction: Advancing dialogues between critical psychology and cultural-historical theory. Teoksessa M. Fleer, P. E. Jones & F. González Rey (toim.), *Cultural-historical and critical psychology. Common ground, divergences and future pathways* (s. 1–8). Singapore: Springer.

Fleer, M., González Rey, F. & Veresov, N. (toim.) (2017). *Perezhivanie, emotions and subjectivity. Advancing Vygotsky's legacy*. Singapore: Springer Nature.

- Freire, P. (2005[1970]). *Sorrettujen pedagogiikka* (suom. J. Kuoritti). Tampere: Vastapaino.
- Fróis, J. P. (2020). Lev S. Vygotsky on the visual arts followed by a translation of the essay: The graphic art of Alexander Bykhovsky. *Culture & Psychology*, 26(3), 454–468. doi:10.1177/1354067X19871200.
- González Rey, F. (1999). Personality, subject and human development: The subjective character of human development. Teoksessa S. Chaiklin, M. Hedegaard & U. J. Jensen (toim.), *Activity theory and social practice: Cultural-historical approaches* (s. 253–275). Aarhus: Aarhus University Press.
- González Rey, F. (2004). Subjectivity in communication: Development of personality. Teoksessa J. Valsiner & A. U. Branco (toim.), *Communication and metacommunication in human development* (s. 249–270). Greenwich: Information Age Publishing. Haettu osoitteesta <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=4698098&site=ehost-live>.
- González Rey, F. (2008). Subject, subjectivity and development in cultural-historical psychology. Teoksessa B. van Oers, W. Wardekker, E. Elbers & R. van der Veer (toim.), *The transformation of learning. Advances in cultural-historical activity theory* (s. 137–154). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511499937.
- González Rey, F. L. (2009). Historical relevance of Vygotsky's work: Its significance for a new approach to the problem of subjectivity in psychology. *Outlines*, 11(1), 59–73.
- González Rey, F. (2011). A re-examination of defining moments in Vygotsky's work and their implications for his continuing legacy. *Mind, Culture, and Activity*, 18(3), 257–275.
- González Rey, F. L. (2014). Human motivation in question: Discussing emotions, motives, and subjectivity from a cultural-historical standpoint. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 45(4), 419–439. doi:10.1111/jtsb.12073.
- González Rey, F. (2016). Advancing the topics of social reality, culture, and subjectivity from a cultural-historical standpoint: Moments, paths, and contradictions. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 36(3), 175–189.
- González Rey, F. L. (2018). Vygotsky's "The psychology of art": A foundational and still unexplored text. *Estudos de Psicologia*, 35(4), 339–350. doi:10.1590/1982-02752018000400002.
- González Rey, F. (2019). Subjectivity as a new theoretical, epistemological, and methodological pathway within cultural-historical psychology. Teoksessa F. González Rey, A. Mitjáns Martínez & D. M. Goulart (toim.), *Subjectivity within cultural-historical approach. Theory, methodology and research* (s. 21–36). Singapore: Springer Nature.
- González Rey, F. (2020). Can the concept of activity be considered as a theoretical device for critical psychologies? Teoksessa M. Fler, F. González Rey & P. E. Jones (toim.), *Cultural-historical and critical psychology. Common ground, divergences and future pathways* (s. 79–97). Singapore: Springer.
- González Rey, F. & Mitjáns Martínez, A. (2019). The constructive-interpretative methodological approach: Orienting research and practice on the basis of subjectivity. Teoksessa F. González Rey, A. Mitjáns Martínez & D. M. Goulart (toim.), *Subjectivity within cultural-historical approach. Theory, methodology and research* (s. 37–60). Singapore: Springer Nature.
- González Rey, F. & Mitjáns Martínez, A. (2020). Looking toward a productive dialogue between cultural-historical and critical psychologies. Teoksessa M. Fler, P. E. Jones & F. González Rey (toim.), *Cultural-historical and critical psychology. Common ground, divergences and future pathways* (s. 43–62). Singapore: Springer.
- Goulart, D. M. (2019). Subjectivity and life: In memory of Fernando González Rey. *Mind, Culture, and Activity*, 26(2), 102–107.
- Gredler, M. E. (2008). *Vygotsky's legacy. A foundation for research and practice*. New York: Guilford Press.
- Iaroshevskii, M. (2018). Interview with A. N. Leontiev. *Journal of Russian & East European Psychology*, 55(2/3), 107–175. doi:10.1080/10610405.2018.1529525.
- Ilyenkov, E. (2012). Dialectics of the ideal. *Historical Materialism*, 20(2), 149–193. doi:10.1163/1569206X-12341248.
- Kozulin, A. (1986). The concept of activity in Soviet psychology: Vygotsky, his disciples and critics. *American Psychologist*, 41(3), 264–274.
- Kozulin, A. (1990a). Mediation: Psychological activity and psychological tools. *International Journal of Cognitive Education & Mediated Learning*, 1(2), 151–159.
- Kozulin, A. (1990b). *Vygotsky's psychology. A biography of ideas*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Langford, P. E. (2005). *Vygotsky's developmental and educational psychology*. Hove: Psychology Press.
- Leont'ev, A. N. (2016). *Vorlesungen über Allgemeine Psychologie* (toim. G. Rückriem, käänt. G. Richter). Berlin: Lehmanns Media.
- Leontiev, A. N. (1971). Introduction. Teoksessa L. S. Vygotsky, *The psychology of art* (s. v–xi). Cambridge: M.I.T. Press.
- Leontjev, A. N. (1977). *Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus* (suom. P. Hakkarainen). Helsinki: Kansankulttuuri.
- Lewin, K. (1936). *Principles of topological psychology*. New York: McGraw-Hill.

- Lomov, B. F. (1982). The personality in a system of social relations. *Soviet Psychology*, 21(2), 22–49. doi:10.2753/RPO1061-0405210222.
- Lukács, G. (1978[1973]). *The ontology of social being 1. Hegel* (käönt. D. Fernbach). London: Merlin Press.
- Luria, A. R. & Vygotsky, L. S. (1992[1930]). *Ape, primitive man, and child. Essays in the history of behavior* (käönt. E. Rossiter). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Mangott, D. (1995). *Kontinuität und Wandel im Schaffenprozess von L. S. Vygotsij. Ein russisch-deutsches Lexikon zur Ideen-geschichte: 1926–1934. Mit einer Bibliographie*. Innsbruck: Leopold-Franzens-Universität.
- Martins, J. B. (2013). Notes on the relationship between Vygotsky and Leontiev: The "troika", did it ever exist? *Dubna Psychological Journal*, (1), 84–94.
- Maslov, K. (2015). 'Neither class, nor party': Paradoxes and transformations of the Russian and Soviet scientific intelligentsia. *History of the Human Sciences*, 28(2), 111–127. doi:10.1177/0952695115580751.
- Matusov, E. (2008). Applying a sociocultural approach to Vygotskian academia: "Our tsar isn't like yours, and yours isn't like ours". *Culture & Psychology*, 14(1), 5–35. doi:10.1177/1354067X07085808.
- Miller, R. (2011). *Vygotsky in perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitjans Martínez, A. (2021). González Rey's work: Genesis and development. Teoksessa D. M. Goulart, A. Mitjans Martínez & M. Adams (toim.), *Theory of subjectivity from a cultural-historical standpoint. González Rey's legacy* (s. 19–35). Singapore: Springer.
- Radzikhovskii, L. (2021). Reminiscence about future Marxist psychology. Teoksessa A. Yasnitsky (toim.), *A history of Marxist psychology. The golden age of Soviet science* (s. 25–57). London: Routledge.
- Roth, W.-M. & Jornet, A. (2017). *Understanding educational psychology*. Switzerland: Springer.
- Rubtsova, O. & Daniels, H. (2016). The concept of drama in Vygotsky's theory: Application in research. *Cultural-Historical Psychology*, 12(3), 180–207.
- Sakharov, L. (1994[1930]). Methods for investigating concepts. Teoksessa R. van der Veer & J. Valsiner (toim.), *The Vygotsky reader* (s. 73–98). Oxford: Blackwell.
- Silvonen, J. (2010). Vygotsky's plural discourse on the human mind. Teoksessa P. Aunio, M. Jahnukainen, M. Kalland & J. Silvonen (toim.), *Piaget is dead, Vygotsky is still alive, or?* (s. 37–60). Helsinki: FERA – Finnish Educational Research Association.
- Smagorinsky, P. (2011). Vygotsky's stage theory: The psychology of art and the actor under the direction of perezhivanie. *Mind, Culture, and Activity*, 18(4), 319–341. doi:10.1080/10749039.2010.518300.
- Sobkin, V. S. (2016). L.S. Vygotsky and the theater. *Journal of Russian & East European Psychology*, 53(3), 1–92. doi:10.1080/10610405.2016.1230996.
- Sokolova, E. E. (2002). The relationship between Vygotsky's and Leont'ev's research traditions as revealed through an analysis of Leont'ev's early works. Teoksessa D. Robbins & A. Stetsenko (toim.), *Voices within Vygotsky's non-classical psychology: Past, present, future* (s. 63–76). New York: Nova Science.
- Vassilieva, J. (2010). Russian psychology at the turn of the 21st century and post-Soviet reforms in the humanities disciplines. *History of Psychology*, 13(2), 138–159. doi:10.1037/a0019270.
- van der Veer, R. & Valsiner, J. (1991). *Understanding Vygotsky. A quest for synthesis*. Oxford: Basil Blackwell.
- Veresov, N. (2017). The concept of perezhivanie in cultural-historical theory: Content and contexts. Teoksessa M. Fleer, F. González Rey & N. Veresov (toim.), *Perezhivanie, emotions and subjectivity. Advancing Vygotsky's legacy* (s. 47–70). Singapore: Springer Nature.
- Voloshinov, V. N. (2012[1927]). *Freudianism. A Marxist critique* (käönt. I. R. Titunik). London: Verso.
- Vygotskij, L. S. (1997[1926]). *Educational psychology* (toim. V. V. Davydov, käönt. R. Silverman). Florida: St. Lucie Press.
- Vygotsky, L. S. (1971[1925]). *The psychology of art* (käönt. Scripta Technica). Cambridge, MA: M.I.T. Press.
- Vygotsky, L. S. (1987[1934]). Thinking and speech. Teoksessa R. W. Rieber & A. S. Carton (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 1: Problems of general psychology* (s. 37–285). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1994[1935]). The problem of the environment. Teoksessa R. van der Veer & J. Valsiner (toim.), *The Vygotsky reader* (käönt. T. Prout, s. 338–354). Oxford: Blackwell.
- Vygotsky, L. S. (1997[1925]). Consciousness as a problem for the psychology of behavior. Teoksessa R. W. Rieber & J. Wollock (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 3: Problems of the theory and history of psychology* (käönt. R. van der Veer, s. 63–79). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997[1926]). Apropos Koffka's article on self-observation (instead of preface). Teoksessa R. W. Rieber & J. Wollock (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 3: Problems of the theory and history of psychology* (käönt. R. van der Veer, s. 81–83). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997[1927]). The historical meaning of the crisis in psychology: A methodological investigation.

- Teoksessa R. W. Rieber & J. Wollock (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Vol. 3: Problems of the theory and history of psychology* (käänt. R. van der Veer, s. 233–343). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997[1928]). The instrumental method in psychology. Teoksessa R. W. Rieber & J. Wollock (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 3: Problems of the theory and history of psychology* (s. 85–90). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997[1930]). On psychological systems. Teoksessa R. W. Rieber & J. Wollock (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 3: Problems of the theory and history of psychology* (käänt. R. van der Veer, s. 91–108). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997[1931]). The history of the development of higher mental functions. Teoksessa R. W. Rieber (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Vol. 4* (käänt. M. J. Hall, s. 1–251). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997[1933]). The problem of consciousness. Teoksessa R. W. Rieber & J. Wollock (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 3: Problems of the theory and history of psychology* (s. 129–138). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1999[1930]). Tool and sign in the development of the child. Teoksessa R. W. Rieber (toim.), *The collected works of L. S. Vygotsky. Volume 6: Scientific legacy* (s. 1–68). New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (2004[1927]). The historical meaning of the crisis in psychology: A methodological investigation. Teoksessa R. W. Rieber & D. K. Robinson (toim.), *The essential Vygotsky* (s. 227–344). New York: Springer Science.
- Vygotsky, L. S. (2020). *L. S. Vygotsky's pedagogical works. Volume 1. Foundations of pedagogy* (toim. D. Kellogg & N. Veresov). Singapore: Springer.
- Wertsch, J. V. (toim.) (1981). *The concept of activity in Soviet psychology*. New York: Sharpe.
- Wertsch, J. V. (1985). *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Wertsch, J. V. (2007). Mediation. Teoksessa H. Daniels, M. Cole & J. V. Wertsch (toim.), *The Cambridge companion to Vygotsky* (s. 178–192). Cambridge: Cambridge University Press.
- Yasnitsky, A. (2018). *Vygotsky. An intellectual biography*. London: Routledge.
- Yasnitsky, A. (toim.) (2019). *Questioning Vygotsky's legacy – Scientific psychology or heroic cult*. London: Routledge.
- Yasnitsky, A. & van der Veer, R. (toim.) (2016). *Revisionist revolution in Vygotsky studies*. London: Routledge.
- Yasnitsky, A., van der Veer, R. & Ferrari, M. (toim.) (2014). *The Cambridge handbook of cultural-historical psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zavershneva, E. Iu. (2010). The Vygotsky family archive: New findings. *Journal of Russian & East European Psychology*, 48(1), 34–60. doi:10.2753/RPO1061-0405480102.
- Zavershneva, E. & van der Veer, R. (toim.) (2018). *Vygotsky's notebooks. A selection*. Singapore: Springer.
- Zinchenko, V. P. (1995). Cultural-historical psychology and the psychological theory of activity. Retrospect and prospect. Teoksessa J. V. Wertsch, P. Del Río & A. Alvarez (toim.), *Sociocultural studies of mind* (s. 37–55). Cambridge: Cambridge University Press.
- Zinchenko, V. P. (2001). From classical to organic psychology. *Journal of Russian and East European Psychology*, 39(1), 32–77.

SILVONEN, J.

Lev Vygotsky and the theory of subjectivity

Psykologia 57 105–121
Tallinn ISSN 0355-1067 (printed)
ISSN 2670-322X (online)

The cultural-historical activity theory (CHAT), which relies basically on the works of A. N. Leontiev (1903–1979), has achieved a strong position in the field of educational and psychological research. The approach emphasizes the historical formation of the human mind, and its methodological solutions are intervention experiments aimed at change. As an empirical research approach, the theory has proven successful. However, the approach is characterized by a paradox: the theory, which emphasizes the historicity of its subjects, lacks an analysis of its own history. According to Fernando González Rey (1949–2019), this has consequences for the conceptual architecture of the theory itself. A new reading of the texts of Lev Vygotsky (1896–1934) is under way, having its roots in the debates concerning the limits of Leontiev's activity theory. The article describes González Rey's unique

interpretation of Vygotsky, which is part of the ongoing re-evaluation, and his new theory of subjectivity. Moreover, the theory's place in the field of cultural-historical research is examined. In González's theory, subjectivity is seen as an ontological concept that transcends the individual-society opposition and, at the same time, as an epistemic tool for the empirical study of subjective experience.

Keywords:

subjectivity, cultural-historical psychology, Vygotsky, activity theory, A. N. Leontiev

Author:

Jussi Silvonen, PhD,
title of docent,
University of Eastern Finland,
University of Oulu,
Finland